

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Корсакевича Святослава Сергійовича
«Психологічні особливості самовизначення молоді щодо участі у
виборчому процесі», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія
(05 – соціальні та поведінкові науки)**

Дисертаційне дослідження Святослава Сергійовича Корсакевича присвячено актуальній проблемі психологічного виміру електорального самовизначення молоді, яка набуває особливого значення нині в період військового стану, який, як правило, накладає обмеження на окремі демократичні процедури та демократичні процеси в суспільстві в цілому.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи відділу психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, а саме розроблення таких науково-дослідних тем, як «Психологічні стратегії адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту» (2016-2018) та «Соціально-психологічні ефекти взаємодії спільнотних ідентичностей в умовах міждержавного воєнно-політичного протистояння» (2022-2024), а отже відповідає актуальним напрямам національної соціально- та політико-психологічної науки.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в запропонованому автором підході до вивчення психологічних особливостей молоді щодо участі у виборчому процесі через дослідження когнітивного, афективного та поведінкового компонентів феномена самовизначення; емпірично виявлених психологічних чинниках електорального самовизначення таких, як когнітивна індиферентність, емоційна лабільність, активна партиципація, когнітивне залучення та емоційна чутливість; а також побудованій типології виборця, яка

включає реактивно-інерційний, ідеалістичний, емоційний, раціональний й апатичний типи.

Практичне значення дисертаційного дослідження пов'язано, насамперед, з розробленою та апробованою С. С. Корсакевичем навчальною програмою психологічного супроводу самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі. Програма з елементами соціально-психологічного тренінгу спрямована на підвищення рівня усвідомлення молоддю власних електоральних рішень та електорального вибору, підвищення її політичної та електоральної активності. Програму адресовано практичним психологам, соціальним працівникам, викладачам до використання в освітніх проектах з громадянської та політичної освіти молоді, а також у навчальних програмах з політичної психології, політології та соціології.

Результати дисертаційного дослідження належним чином оприлюднено С. С. Корсакевичем у одноосібних публікаціях у фахових виданнях та матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях і 11 публікацій, включених у матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дисертаційну роботу представлено на 195 сторінках, з яких 156 сторінок – основний текст. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі дисертантом обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається об'єкт, предмет, мета та завдання, наукова новизна та практична значущість дослідження, а також описуються його методи та надається інформація про впровадження результатів.

Перший розділ роботи присвячено аналізу теоретико-методологічних засад дослідження психологічних особливостей самовизначення молоді щодо

участі у виборчому процесі, де автором зокрема аналізуються концептуальні підходи до трактування сутності політичного самовизначення та самовизначення щодо участі у виборчому процесі.

У другому розділі представлено програму емпіричного дослідження психологічних особливостей самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі, яка містить модель самовизначення молоді щодо участі у виборах, та описано етапи проведення дослідження. Дисертантом аналізуються та обговорюються отримані дані, на основі яких визначаються психологічні особливості самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі і пропонується типологія виборця.

Третій розділ містить опис програми психологічного супроводу актуалізації самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі та аналіз результатів її апробації.

В цілому рецензована робота видається оригінальним самостійним дослідженням за актуальною темою, результати якого відповідають поставленій меті, мають наукову новизну й практичне значення.

Належно оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційного дослідження С. С. Корсакевича, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження:

1. Теоретичному аналізу підходів до вивчення самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі бракує звернення до соціально- та політико-психологічних досліджень феномена самовизначення взагалі та самовизначення щодо участі у виборчому процесі зокрема. Натомість, не завжди доречними в тексті є історичні, соціологічні та правові екскурси, як, наприклад, обговорення права націй на самовизначення (с. 33), наведення соціологічних даних про ідеологічні вподобання молоді (с.34) або принципи політичної активності молоді (с.37), які зміщують фокус роботи і не

дозволяють дисертанту належним чином представити концептуалізацію предмета дослідження. Розумінню сутності основного поняття дисертаційного дослідження заважає також оперування дисертантом такими поняттями, як «електоральне самовизначення», «самовизначення молоді як учасників виборчого процесу», «політичність», «уявлення молоді про себе як учасників виборчого процесу», «самовизначення під час виборів» без пояснення того, як вони співвідносяться з предметом дослідження.

2. Викликає питання також операціоналізація предмета дослідження. У наведеній автором моделі самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі (с. 76) занадто загально представлено показники кожного з трьох компонентів феномена, наприклад, «реальна участь у виборах» як показник конативної складової, «самоусвідомлення себе як виборця» як показник когнітивної складової самовизначення.

3. Брак презентації ґрунтовної операціоналізації предмета дослідження позначається на недостатній представленості в тексті дисертації обґрунтування як вибору інструментарію емпіричного дослідження, наприклад, застосування Методики діагностики рефлексивності А. В. Карпова та В. В. Пономарьової в контексті вивчення електорального самовизначення молоді, так і методу визначення саме тих п'яти психологічних особливостей самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі, які пропонує дисертант.

4. Дисертанту варто було б представити текст авторської програми психологічного супроводу актуалізації самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі в додатку, що, можливо, допомогло б з'ясувати причину очевидних розбіжностей, які виявляються при співставленні таблиці 3.1, де подано зміст програми (сс. 123-124), з її подальшим детальним описом на сс. 125-134 дисертації.

5. Текст дисертаційного дослідження недостатньо відредагований і містить окремі стилістичні, граматичні та пунктуаційні помилки, а також не завжди коректні формулювання. Це стосується також оформлення списку використаних джерел та додатків.

Незважаючи на висловлені зауваження, дисертаційне дослідження Святослава Сергійовича Корсакевича є актуальним оригінальним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне значення й практичну цінність.

Висновок. Дисертаційна робота «Психологічні особливості самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі» є самостійною науковою працею, яка має комплексний характер, містить актуальні наукові положення, що заслуговують на практичну реалізацію в сфері соціальної та політичної психології. Робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022.

Рецензент –

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

відділу психології політичної поведінки молоді

Інституту соціальної та політичної психології

НАПН України

С. І. Позняк

